

Henning Henningsen: En museumsmands erindringskavalkade

Handels- og Søfartsmuseet gennem 30 år

For den, der måtte interessere sig for Søfartsmuseets og dets Venneselskabs historie, findes der en del oversigtsartikler af Knud Klem (årbog 1949, 1958, 1965, 1980) og af forfatteren (1975), ligesom hver årbog har fyldige årsberetninger. I anledning af museets 75- og selskabets 50-års jubilæer i 1990 gengiver forfatteren nogle uprædte personlige erindringer fra tiden 1948 til 1981 som supplement til de officielle beretninger.

Begyndelsen

Første gang jeg besøgte Kronborg og Søfartsmuseet var i min studentertid, nærmere bestemt 16. september 1934. Museet var, husker jeg, opstillet ganske smagfuldt og instruktivt i forhold til de fleste andre af datidens museer. Det vakte i høj grad min interesse.

Der skulle gå 14 år, inden jeg kom i direkte kontakt med museet. I nogle år havde jeg opsat et personligt forfatterprogram, nemlig at skrive en række bøger om sømandsfester, bl.a. inspireret af barndomsoplevelser i min fynske fødeby Nyborg: bådeoptog, dystløb og kirkeskibsprocessioner, samt at undersøge indvielseskikke til søs (linie- og vendekredsdøb, "hønsning" olgn.). Jeg arbejdede da som videnskabelig assistent i Dansk Folkemindesamling på Det kgl. Bibliotek. Jeg sendte en ar-

tikel om at "hønsning" til Kronborg og fik den optaget i museets årbog 1948. Samme sommer hørte jeg, at museets inspektør Bredo Munthe af Morgenstjerne efter et par års ansættelse stod for at skulle forlade museet, og da jeg her så en oplagt chance, meldte jeg mig som interesseret hos direktør Knud Klem, der venligt modtog mig i sit interimistiske sommerkontor i rum 10 på slottet. Det var, selv om sommeren, meget fodkoldt, så han sad med store sivsko på, husker jeg (de findes så vidt jeg ved endnu i museets magasiner). Vor samtale endte med, at jeg blev antaget på prøve fra sept. 1948 at regne. Gagen var 600 kr. pr. måned, hvad jeg syntes var fyrsteligt. Det var jo lige efter krigen, og alt var fattigt og knapt. Det lå langt over, hvad Folkemindesamlingen havde givet mig.

6. sept. 1948 mødte jeg forventningsfuld op til det arbejde, der skulle fylde de næste 33 år af mit liv. Samtidig kom frk. *Johnna Hansen*, der for en månedsløn af 300 kr. var engageret som kontordame; for hende skulle det blive over 40 år i museets tjeneste. Da Klem var bortrejst, havde ingen af os fået nogen som helst instruktioner, bortset fra at der lå en seddel på mit bord, som bad mig vise 26 italienske søofficerer rundt et par dage senere, - på engelsk. Store stakke af bøger lå overalt på gulvet, så frk. Han-

Museumsdirektør Knud Klem (til venstre) og museumsinspektør Henning Henningsen, begge fotograferet ca. 1950. - Fot. C. Larsen og H. Hauch, Helsingør. *The Director of the Danish Maritime Museum, Knud Klem (left), and his assistant curator, Henning Henningsen, both photographed about 1950.*

sen gik straks i gang med at katalogisere dem, mens jeg fik travlt med at sætte mig nødtørftigt ind i alle detaljerne i museet. Det viste sig dog heldigvis, at italienerne ikke kom, men jeg fik et nyttigt lynkursus i de udstillede genstande.

Museets udstillingsrum omfattede omtrent det nuværende antal. Under krigen

sidste måneder, da den tyske værnemagt havde beslaglagt Kronborg, havde alle museumsgenstande været evakueret til forskellige steder i Nordsjælland, men nu var de genopstillet meget overskueligt og smukt, hovedsagelig ved Munthe Morgenstiernes indsats. Det var dengang, som det stadig er: alt skulle gøres så billigt som muligt. Heldigvis var kustoderne udlærte i snedkeri, så de kunne selv lave en masse ting, selv om de gamle triste sorte montrer stadig var i brug. Elektrisk lys var der ikke indlagt på slottet og er det forøvrigt heller ikke endnu, som man siger for at bevare den historiske atmosfære. Men Søfartsmu-

seet fik det uundværlige lys, som Klem og jeg havde kæmpet for i utallige år, i 1984, takket være et rundhåndet beløb fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. På overskyede dage kunne der være særdeles mørkt i lokalerne. Så det hændte, at de besøgende fik udleveret en stavlygte for bedre at kunne se de udstillede genstande.

Forhistorie

Da museet åbnede 1. aug. 1915, var det en meget broget samling ting, det var lykkedes dets stifter *E.F.S. Lund* at fremskaffe for at fylde de otte rum op, hvilket fremgår af museets første katalog. Men efterhånden kunne han erhverve flere og flere gode og relevante originale sager fra handelsmarinen, både modeller og skibsportrætter. Da Knud Klem kom til i 1928, kun et halvt år før Lunds død, var der stadig masser af gode ting på markedet og i familiejeje, som kunne fås som gave eller købes for en slik. Man var mest interesseret i de fine sager, måske også i kuriositeter, så man nutildags kunne ønske, at man ikke havde glemt de ganske dagligdags simple ting, som næppe havde nogen interesse dengang. Klems indsats betød en tiltrængt stramning af udstillingen og en mere faglig og pædagogisk opstilling. Efterhånden som kgl. bygningsinspektør, arkitekt J. Magdahl-Nielsens store restaurering af slottet (1928-35) skred frem, udvidedes museet også med flere rum. Det blev nu et decideret handels- og søfartsmuseum, hvor før orlogsmarinen og astronomien havde bredt sig; der kom flere modeller til, dels som gaver, dels bygget efter museets bestilling for at kunne vise lini-

erne i skibsbygningens udvikling og skibstypernes historie.

Som hjælp ved opstillingen af afdelingen for tropekolonierne og kinafarten assisterede forfatteren *Kay Larsen* i beg. af 1930'erne. Han havde gennem mange år efter omfattende arkivstudier skrevet en del bøger og artikler - nogle i novellistisk form - om dette emne samt om dansk kapervæsen 1807ff., ligesom han havde samlet et stort billedstof derom. Kun få havde interesseret sig for disse ting, så han startede dermed virkelig noget nyt. Hans produktion var dog noget amatøragtig, og samarbejdet blev ikke godt, ejheller langvarigt. Af langt større værdi blev den navnkundige kaptajn *Jens Kusk Jensens* indsats som nautisk konsulent fra 1929 til sin død 1936. Som kapt. Søren Thirslund har påvist (årbog 1986), var han, skønt selvlærd, en af verdens kyndigste navigationshistorikere, og han fik ordnet museets samling af navigationsinstrumenter, byggede replikker af ældre tiders hjælpemidler og af historiske skibstyper, lavede plancher og skrev om nautiske emner. Ti år senere havde museet gennem en årrække megen nytte af en anden praktisk nautiker, kapt. *Carl V. Sølvær*, der ligeledes har befordret det nautiske studium på udmærket måde og på bredere basis som indehaver af Iver C. Weilbach & Co.'s nautiske firma.

Men ellers havde Klem i lang tid ingen medhjælper og stod derfor alene i dette arbejde, så der blev ikke megen tid til overs til f.eks. katalogisering af genstandene. Magasinforholdene var meget primitive; tingene var stuvet sammen i forskellige rum i det kolde, mørke og fugtige slot. Efterhånden

som et maritimt bibliotek og arkiv blev bygget op, kneb det ligeledes med at få bøgerne og arkivmaterialet opbevaret betryggende. I de fugtige efterårsmåneder havde bogryggene en tilbøjelighed til at blive mugne.

Kontoret

Kontorforholdene var yderst beskedne, når man tænker på, at museet efterhånden havde arbejdet sig op til at blive et internationalt anerkendt centralmuseum for dansk handelssøfart. Da jeg kom, lå de to kontorrum på tilsammen ca. 30 m² i en fhv. vagtbygning på Helsingborgs ravelin, øst for slottets "hovedvold" (inderste vold). Med gulkalkede mure og et smukt rødt tag, som sprang frem på den ene side, så den ud som et lille dukkehus, og stort større var den ikke. Det største rum var ca. 5 x 4 m. Midt i stod et dobbeltskrivebord, hvor inspektøren og kontordamen sad over for hinanden. Ved et langt smalt vægbord kunne en tredje person til nød sidde og arbejde. Langs væggene var der en overfyldt bogreol, et par skuffeskabe til Søhistorisk registratur (fotosamling opklæbet på syrefrit karton), et skab til papir og en håndvask til hænder og opvask. Den medbragte frokostmad spistes ved skrivebordet til en kop kaffe, og når det gik højt en "basse" eller "snegl". Vi puttede småskillinger og uventede indtægter ned i den såkaldte "bassekasse" til dette brug. Vi sad ellers fornemt: jeg selv i årevis i grønlandsforskeren Mylius-Erichsens firkantede "vråstol" (med armlæn i vinkel), og de andre på stilfulde stole, der havde stået i guvernørpaladset i Trankebar i fordums tid. Alle fik vi dårlige

rygge af disse fornemme møbler. Der var trods alt en tiltalende hygge i det lille rum, men plads var der ikke meget af, og luften blev hurtig tyk. Skrivemaskiner og duplikator var kasserede stykker, som var købt billigt fra Helsingør kommune eller foræret os af Helsingør værft.

Bagrummet var direktørens. Det var ca. 2 1/2 x 4 m, så der var lige netop plads til det store skrivebord, som var bjerget fra den russiske orlogsfregat "Alexander Newsky", der strandede ved Harbøre 1868; det havde tilhørt storfyrst Alexis (senere arvede jeg det rummelige møbel). Endvidere en reol og to stole, én til direktøren og én til en eventuelt besøgende. Kom der flere, måtte de stå. Bagved, ind mod den murede, skrå vold, var et mørkt rum til varmeanlægget og en kogeplade til kaffevandet. Der var også et primitivt værksted, hvor kustodernes gamle høvlebænk stod. Da Christian Nielsen i 1953 blev konservator, overtog han det sammen med sin lille båndsav med slibeskiver og sin tømmermandskiste med skibsbyggerværktøj.

Om vinteren kunne det hælde, at der kom markmus ind i varmen fra volden, - til skræk for damerne.

Ved kysten i strandbatterierne direkte udenfor var signalstationens tågelur anbragt, populært kaldt "koen". I tykt vejr brølede den regelmæssigt, så vi ikke kunne benytte telefonen eller snakke sammen. Lyden kunne høres helt til Fredensborg, 12 km derfra. Til venstre stod salutbatteriet på Flagbastionen. Når der blev givet salut, måtte vi åbne vinduerne, så ruderne ikke blev knust ved lufttrykket. Ingen tænkte på trommehinderne. Een gang om året blev

I den hyggelige vagtbygning på Helsingborg ravelin neden for Kronborgs murede hovedvold lå Handels- og Søfartsmuseets beskedne kontorer med værksted indtil 1959. - Forf. fot. 1949. *This cosy building, which was once a guardhouse, lies on the ravelin to the east of the main fortifications of Kronborg Castle. The building housed the offices and workshop of the Maritime Museum until 1959. Photo 1949.*

de itusprængte små sandstøbte, blyndfattede ruder i slottets mange vinduer registreret og erstattet af nye. Alene i søfartsmuseet kunne der godt være et hundrede stykker.

Nærmeste toilet fandtes oppe i slotsgården i Kronborgs østfløj. For at nå derop måtte man passere under volden gennem den lange poterneport.

Ja det var målt med vor tids forhold alt sammen meget småt. Men det nyttede ikke at gøre vrøvl, for der var ingen muligheder for at få det ændret. Først i marts 1959 fik museet ca. 100 m² kontorareal i den sydlige ende af Søndre Kronværksbygning, en militærbygning fra 1730'erne. Her var betydelig bedre plads, i hvert fald i begyndelsen, for efterhånden blev også disse rum for små. Lokalerne var dejlig lyse, med smuk

udsigt til slottet. I stuen blev der efterhånden indrettet forkontor, frokoststrøm og køkken, på første sal direktørens kontor, inspektørrum (samtidig læse- og studie-værelse), skibsregisterrum, og på 2. sal under taget museets gæsteværelse, hvor af og til kolleger fra udlandet (Norge, Tyskland, Vestindien osv.) boede, når de kom for at studere her - engang endda op til tre måneder. På grund af pladmangel blev det senere brugt til Venneselskabets ekspedition. Her fik vi opstillet en adressografmaskine, et klodset monstrum til at trykke medlemsadresser på. Den var forlængst blevet slidt op på Helsingør folkeregister, hvorfra vi fik den som gave. Kun ved at tale godt til den kunne den virke. Nu går det hele på EDB. Her anskaffede vi omtrent 1965 vort første primitive fotokopieringsapparat: en firkanteret kasse, hvis belysning leveredes af 100 små lommelampepærer. Kopierne var ujevnt slørede, og aftrykkene var ganske brune.

Trods alt var det dog en ubetalelig gevinst at høre til på det herlige Kronborg, sundtoldens stolte slot, omgivet af søen på tre sider, med grå sandstensmure og irgrønne kobbertage, med dejlige tårne og skønne spir, med volde og grave. Museet nød i høj grad godt af den stadige strøm af besøgende, der fra alle verdensdele opsøgte Hamlets slot, og vore besøgstal var da også blandt de højeste i danske museer. Kun på enkelte vinterdage med is i Sundet og sne eller slud kunne det hændes, at der slet ingen gæster kom, eller måske en enkelt forvildede sig ind. Vi optrådte lejlighedsvis som veritable livreddere og inviterede den frysende gæst ind i varmen på kontoret.

Engang oplevede vi en tænderklaprende amerikaner med en varm kop kaffe, hvilket resulterede i et livslangt venskab. Min kone og jeg besøgte ham endda flere år senere i New York. Hvor barsk den gamle "knokkel" Kronborg kunne være, fik man et levende indtryk af, når man en vintereftermiddag gik gennem de store, kolde og tomme sale, hvor skridtene gav genlyd og vinterstormen fik de blyindfattede ruder til at klapse, mens kroge og nicher lå i skygge. Fra gammel tid er der mærkeligt nok ikke meget overleveret om spøgelse på slottet. Der var et i biblioteket (i stueetagens nordvestlige hjørne), men dette såvel som den hvide dame, der skal vandre om i den store sal (riddersalen), og som en slotsbetjent skød efter med sin tjenestepistol - det var lige efter krigens tid - har vi ikke hørt noget til i de sidste 40 år.

Personerne

Som man forstår, var staben ikke stor i forhold til museets omfang og betydning. Desværre tillader pladsen kun at berette lidt om de personer, der var ansat i mine første år.

Direktør *Knud Klem* (f. 1901) var en dygtig og initiativrig administrator, hvis indsats både for museet og for Venneselskabet samt dettes årbog, som han startede 1942, har været af umådelig betydning. Uden ham var museet ikke blevet det, det er i dag. Hans virkestrang var i de unge år uden grænser. Han var samtidig leder af Helsingør Bymuseum, hvilket dog ikke tog megen tid, og var med til at starte Byarkivet (jeg arbejdede i nogle år med at katalogisere bymuseets genstande og ordne byarkivet);

han var formand for naturfredningen og en tidlang for byens turistforening; han spillede en førende rolle i Foreningen Norden og i historiske og museale samfund og selskaber; som formand for Foreningen af danske Museumsmænd var han strålende. Han var ligeledes formand for Dansk kulturhistorisk Museumsforening og var med til at skabe den første museumslov i Danmark. Det var også på hans initiativ, at de succesrige og verdenskendte Hamletspil på Kronborg kom i gang. De startede i 1930'erne via Den nationale Friluftsscene med så store internationale navne som Lawrence Olivier, John Gielgud, Vivian Leigh, Gustav Gründgens o.fl. og fortsatte efter krigen med mindre kendte fremmede skuespillere. Omklædningsbarakkerne var opbyggede i Helsingborg ravelin, og vort lille kontor var daglig fyldt med telefonerende og snakkende skuespillere. Det hele var meget spændende, men hos de fleste af os kom der med årene en vis modvilje mod Shakespeares mesterværk. - Samtidig var Klem aktiv politiker (radikal) og sad i en lang årrække i Helsingørs byråd, en tidlang som magistratsmedlem. Det kunne ikke være anderledes, end at han meget tit var borte fra museet og måtte lade en del mindre interessant, men nødvendigt arbejde ligge. Desværre fik han, der var en fortrinlig forsker, derfor ikke tid til at skrive alle de bøger og afhandlinger, som han gerne ville.

Da museet boede til (gratis) leje på Kronborg, måtte det selvfølgelig være i alles interesse at finde frem til en fornuftig *modus vivendi* med slotsforvaltningen og dens folk, samt med militæret på Kron-

borg. Her kikkede det: Klem nærrede aldeles ingen tanke om et venligt samarbejde med disse "naturlige" fjender. Det var dels af politiske grunde, dels som arv efter E.F.S. Lund, der under og efter første verdenskrig i en ret provokerende form ytrede sig i skrift og tale mod militærets forbliven på slottet, hvilket betød en latent fare for at det skulle brænde af. Han havde fuldstændig ret, men hans udiplomatiske fremfærd vakte forståelig modvilje. Så forholdene til slotsforvalter, vagtmester, slotsbetjente og til kornetskolen på militærafdelingen lignede mest af alt den kolde krig. Jeg meldte fra og sagde, at jeg så det som min opgave at etablere et godt forhold mellem museum og slot. Det blev forøvrigt også for Klems vedkommende noget bedre med årene.

I hans tid herskede der en ret gammel-dags og ærbødig tone på museet. Man mødte korrekt påklædt til arbejdet. Man satte sig kun efter opfordring ned, men blev høfligt stående, når man drøftede museets sager med ham, og man sagde pænt tak, når han den sidste i måneden udbetalte hver enkelts løn i sedler og klingende mønt. I vore dage ville man nok kalde regeringsformen på museet feudalistisk, bygget på autoritet og respekt, men den var dog alligevel snarere patriarkalsk. I de første mange år, da staben var lille, var det skik, at alle med ægtefælle blev inviteret hjem til middag hos familien Klem en gang om året, og det var faktisk meget festligt. Ved sådanne lejligheder og f.eks. også til jul og ved fødselsdage og jubilæer, var tonen meget hyggelig. Til jul blev der sat kravlenisser op på kontoret, og vi fejrede en beskeden,

De nye kontorer i Søndre Kronværksbygning, indrettet 1959, betød en stor lettelse i museets trange pladsforhold. Direktørkontoret med Knud Klem ved skrivebordet i konference med Henning Henningsen. - Fot. Arne Magnussen 1959. *In 1959 the Museum moved into new offices in the Søndre Kronværk building, providing a much needed increase in space. Interior from the Director's office with Knud Klem at his desk conferring with Henning Henningsen. Photo 1959.*

men munter lille fest. Kustode Eckhausens søde hustru bagte hvert år et stort fad æbleskiver, som Eckhausen stolt kom balancerende med. Klem gav en flaske rød Aalborg til hver mandlig og en flaske sherry til hver

kvindelig medarbejder som gave. Senere blev der givet et julegratiale på et par hundrede kroner. Da kontoret flyttede til større lokaler, arrangeredes der her en sammenskudsfrrokost. Først da vi blev flere folk, og museet havde bedre råd, bestiltes der smørrebrød udefra.

Klems politiske modstandere talte meget om hans arrogante væsen og spydige ironi, men han kunne være umådelig morsom, og hans taler var da et helt festfyrværkeri. Et fint træk hos ham var, at han gerne lyttede til éns besværligheder og hjalp sine medarbejdere, hvor han kunne.

På museet var alle indbyrdes De's, og Klem og jeg, der ellers havde samme uddannelse, lagde først titlerne bort efter 15 års forløb, og det skyldtes kun, at norske og svenske kolleger, som vi begge var dus med, på en skandinavisk museums-kongres morede sig meget over, at vi to som de eneste i selskabet sagde De til hinanden. Personligt havde han og jeg et godt samarbejde, selv om vi langtfra altid var enige. Når man går sammen i over 20 år, kan man godt blive lidt træt af hinanden. Ofte var det kun bagteller, der ærgrede én.

Da Klem til nytår 1971 trak sig tilbage, havde han ledet museet i næsten 42 år. Han var 87, da han døde i 1988.

Kontorassistent, efter 1954 sekretær *Johnna Hansen, gift Hendriksen*, var den, på hvem det praktiske arbejde på kontoret hvilede: maskinskrivning (det var en æstetisk nydelse at betragte hendes breve, især da vi langt om længe fik råd til at købe en ny skrivemaskine), duplikering (et ækelt arbejde, som udførtes i en sort kittel, mens den forlængst udtjente duplikator sprutte-

de sort farve fra sig i alle retninger), journalisering (dengang blev indholdet af hvert modtaget og afsendt brev indført i koncentreret form i en journalprotokol, - et ulystbetonet job; fru *Ollis Klem* fungerede som sekretær fra 1933 til 54 og havde i den tid foretaget journaliseringen, som *Johnna H.* derefter videreførte, indtil man opgav denne besværlige metode efterhånden som korrespondancen voksede), bogkatalogisering; pakning og udsendelse af årbogen (hvormed vi dog alle minus Klem hjalp til); kaffelavning og alskens hygge; oplæring af unge kontorelever og meget, meget andet. Hun klarede det hele med bravur og blev med årene museets *grand old Lady*. Som årbogens læsere ved, fik hun

Kontorist, senere sekretær *Johnna Hansen* (gift *Hendriksen*), fotograferet 1949 på Helsingborgs ravelin ved "Windhunden"s gamle anker. I baggrunden en af Hamlet-skuespillernes barakker. Hun blev ansat i 1948 og tog sin afsked i 1989. - Forf. fot. *A photograph of Johnna Hansen (married name Hendriksen), who was a clerk and later secretary at the museum. The photo was taken in 1949 outside the old office, and in the background one of the Hamlet actors' dressing-room barracks can be seen. Johnna Hansen came to the museum in 1948 and retired last year, but she has kindly agreed to edit this edition of the Museum's yearbook, which celebrates the 75th anniversary of the Museum and the 50th anniversary of the Society of Friends of the Museum.*

August Nielsen, kustode på Handels- og Søfartsmuseet fra 1914 til 1952, fotograferet 1950 foran hovedvolden. Han var en lun og intelligent traditionsbærer fra museets første tid. - Forf. fot. *August Nielsen, eldest museum attendant at the Danish Maritime Museum from 1914 to 1952, photographed in 1950, two years before his death. With his humour and intelligence August Nielsen helped to carry on the traditions from the early days of the Museum.*

de sidste år betroet det ansvars- og byrdefulde arbejde at redigere årbogen. Hun opnåede en arbejdstid på 41 år, da hun i 1989 trak sig tilbage. Vi er taknemmelige over, at hun også har påtaget sig at redigere nærværende jubilæumsårbog.

Den ældste af museets kustoder var *August Nielsen*, en lun og klog person, som var afholdt af alle. Han startede i 1914, før museet åbnede, og i dir. Lunds tid fungerede han næsten som museumsinspektør, modtog gaver og nyrehvervelser og førte museets tilgangslister. Han huskede alle givernes navne og udseende, og hvis han så, at en af dem var i slotsgården, skyndte han sig, der som gaven ikke var udstillet, at finde den

frem fra magasinet og anbringe den et passende sted i udstillingen med en hurtigt skrevet seddel i hans smukke håndskrift: "Gave fra ..." - Engang overværede jeg, at en engelsk dame bad ham vise sig det rum, hvor Shakespeare skrev Hamlet. Yes, ma'm! sagde han og førte hende ud i gården, kan De se det tredje vindue deroppe fra højre? Det var dér, men desværre er der håndværkere, så værelset er lukket. - Thank you very much! sagde den taknemmelige dame. Da jeg ikke kunne lade være med at sige til ham, at det dog vel ikke var helt rigtigt af ham at bilde hende sådan noget ind, svarede han: Jamen gør det noget? De så jo, hvor glad hun blev. - Ja, Niensens motto var sandelig: alt for kunderne!

Han var et levende skatkammer af minder fra museets første år og elskede at fortælle historier, f.eks. om dir. Lunds ekscentriciteter. Vi kaldte ham "gamle Nielsen", men han var kun 64 år, da han døde i 1952.

Hans medkustode var *Henry Eckhausen*, en særdeles slagfærdig og morsom, men også meget myndig mand, som havde orden i sagerne. Der er jo mange ting, som påhviler en kustode, ikke blot billet-, kort- og bogsalg, i ny og næ opklustering af fotos og udklip, indordning af visse kartoteker

og negativer, men også opsyn med samlingen, herunder rondering, for at forebygge tyverier. Disse kan desværre ikke helt undgås, og museet har da også måttet lide nogle - heldigvis ikke mange, men dog smertelige - tab på den måde. Eckhausen var uddannet snedker, og ved montrebygning og omstillinger i museet var han helt uundværlig. Han blev ansat 1926 og forlod sin tjeneste i 1966 efter at have fejret sit 40 års jubilæum. - Han afløstes fra 1966 til 1990 af sin svigersøn, *Sven Johannessen*. En anden kustode, der har tjent længe, er *Hans Henning Jørgensen*, fra 1966 til 1989.

Der var koldt ved indgangen til museet til langt hen på sommeren. Temperaturen på slottet var lav, og det trak ind gennem vinduer og dørspærker. Det var ganske sundhedsfarligt, og i den strenge vinterkulde holdt kustoderne gerne varmestue på

Middagssolen falder ind i museets billetsalg en sommerdag i 1965. Henry Eckhausen, kustode 1926-66, ved salgssranken. På væggen Michael Anchers maleri af fiskere ved Skagen, der trækker vod. - Fot. P. Friedrich. *The midday sun shining into the ticket office of the Museum on a summer's day in 1965. At the sale's counter is Henry Eckhausen, who was an attendant at the Museum from 1926 to 1966.*

Konservator Christian Nielsen (1953-82), fotografere-
ret 1972, da direktørværelset i den gamle kontorbyg-
ning på Helsingborgs ravelin var blevet indrettet til
tegnestue. - Fot. Arne Magnussen. *The Museum's
conservator from 1953 to 1982 Christian Nielsen, who was
both a shipbuilding expert and maker of models for the
Museum, photographed in 1972 in his new office. The
measuring and recording of many types of old Danish woo-
den craft was an important part of his work. He died in
1982.*

det lille kontor, som unægtelig blev noget
overfyldt. Først senere indrettedes et lille
"bur" i vinduesnichen ved indgangen, med
glasvæg og varmeapparat samt to stole med
et diminutivt bord. I 1970'erne blev forhol-

dene ændrede på Arbejdstilsynets foran-
ledning: yderdøren blev øget og tætnet, og
et museumsrum bag forrummet blev ind-
rettet til kustoderne, med bedre plads og
med varmeovn.

I 1930'erne var Klem gennem museets
skibstekniske konsulent Knud E. Hansen
kommet i kontakt med den unge *Christian
Nielsen* (f. 1914), der allerede i 1931 vandt
en af Politiken udsat præmie ved at bygge
en model af 5-m bark "København". Han
kom fra en bådebyggerfamilie på Fejø og
var uddannet i faget. Senere gik han til tek-
nisk tegnekursus på Teknikum i Helsingør,
og i 1939 byggede han den første model til
museet af sin farfars berømte Fejø-åle driv-

kvase "De 13 Søsken" af Askø. Klem så straks de muligheder for museet, der lå i ham, og udkastede en storstilet plan for ham; han skulle begynde en systematisk opmåling af gamle lokale bådtyper, som var ved at forsvinde. I mange år rejste Christian så om sommeren på cykel langs de danske strande, og overalt, hvor hans skarpe blik opdagede en ældre type - ofte måske i stærkt forsømt tilstand - gjorde han holdt, kom i snak med fiskere og bådejere, og opmålte den. Han havde, uden at være tynget af større studium, udviklet verdens mest simple og dog nøjagtige opmålingsmetode (beskrevet i årbog 1958). Han noterede også alt op om byggemåde, farvegivning, brug, ejerforhold, udbredelse osv. Om vinteren byggede han modeller af udvalgte typer til museet, de fineste kvalitetsmodeller man kan tænke sig, med udsøgt *finish*, - og dog var hans hænder store og fingrene tykke. Til nytår 1953 fik museet mulighed for at ansætte ham som konservator og modelbygger, og det blev indledningen til en frugtbar gerning, som skulle komme til at vare de næste 30 år. Han døde i 1982 efter flere års smertefuld hjertesygdom, så han nåede ikke at se det festskrift, som museet og hans mange venner havde planlagt til hans ære i 1983. Men han havde den triumf, at hans bog "Danske bådtyper, opmålt og beskrevet af Christian Nielsen" (tilrettelagt ved Palle Ove Christiansen) udkom som Søhistoriske skrifter VII i 1973. Bogen var en af de første i sin slags. Den blev også udgivet i engelsk oversættelse i London og New York og efterlignet i andre lande.

Christian var en enspændernatur, svært tilgængelig og sky over for dem, han ikke

kendte. Fagligt var han helt i top, men det pinte ham hele livet, at han kom fra en landsbyskole og tilmed var ordblind i svær grad og havde visse vanskeligheder ved at tale. Jeg tør her vist røbe, at jeg næsten tvang ham ind på forfatterbanen ved at opfordre ham til at beskrive opmålingsteknikken og bådebyggeriet på Fejø, idet jeg tilbød ham at blive hans "sekretær". Familien på Fejø, som han altid rådspurgte, mente ikke, at nogen ville have interesse i disse emner, men jeg overbeviste ham om det modsatte, og da hans artikler, udarbejdet i fællesskab i mange lange vinteraftener, blev en stor succes, gav det ham en vældig selvsikkerhed, så han derefter kunne skrive selv, uden sekretær. Når han, hvad der ofte skete, blev opsøgt af fagfæller fra udlandet, måtte vi andre optræde som tolk. Men hans forstand fejlede ikke noget, og i sit hjem ejede han et stort og meget brugt privatbibliotek.

Jeg havde allerede kendt ham, fra før jeg kom på museet, og både Klem og jeg havde et meget fortroligt venskab med ham. Jeg kan tilføje, at min kone og jeg flere somre var på biltur med ham i Tyskland, Schweiz, Frankrig, Italien, Norge og Sverige. Det blev udbytterige studieture for os alle. Engang foretog han på egen hånd en rundrejse til søfartsmuseer Nordsøen rundt. Selv om han ikke forstod ét ord på fremmede sprog, klarede han sig fint, bl.a. ved hjælp af danske sømandspræster på stedet. Efterhånden som interessen for de gamle træsejlskibe voksede, blev han en ofte opsøgt og meget hjælpsom konsulent ved deres restaurering. Han blev også dommer ved Træskibsejernes sommerstævner. Han

kendte godt sit eget værd og var stolt over, at andre også gjorde det.

I 1950 fandt jeg på det Kgl. Bibliotek skibslægen J.P. Cortemündes dagbog fra en ostindierejse 1672-75 og fik tilladelse til at låne manuskriptet til museet og udgive det. Min kone, *Elisabeth Henningsen*, der var ekspert i gotisk skrift, transskriberede det. Da hun var færdig dermed - bogen udkom 1953 som *Søhistorisk skrift V* - blev hun fra 1951 knyttet til museet som arkivmedarbejder, idet hun fortsatte det af mig påbegyndte Søhistoriske kildeindeks, et kartotek med henvisninger til den foreliggende

Arkivmedarbejder Elisabeth Henningsen (1951-81), fotograferet i 1963 i færd med at udskrive arkivalisk materiale om ældre tiders skibe. - Fot. Werner Jæger. *Elisabeth Henningsen, who was archivist at the Museum from 1951 to 1981 and in charge of the documentation of Danish ships, is shown here working with records from various Danish and German archives. Photo from 1963.*

søfartslitteratur og specielt med stof om skibe, skibsbyggere, redere, skippere m.m. fra 17-1800-årene, udskrevet efter et meget stort materiale af skibslisters, skipperlavsprotokoller osv. fra en lang række danske arkiver og også byarkiver i Slesvig, Holsten og Hamborg. Dette kartotek, som Klem også benyttede til sit skibsbygningsværk, er nu hjernen i museets oplysningscentral. Det voksede støt og sikkert i de næste 30 år, indtil hun i 1981 tog sin afsked efter med præcision at have opfyldt det fra starten af lagte program. På Kronborg kaldtes hun "den lille rappe" efter sit energiske fodslag, når hun ilede til arbejdet - et kælenavn, som blev givet hende af slotsforvalter Gabriel-Jørgensens hustru, som fra sine vinduer kunne betragte begivenhedernes gang. Forøvrigt var hun en meget anvendt oversætterinde til tysk for mange forskellige museer, forlag, turistforeninger og for universitetet, samt selvfølgelig for museet og mig selv. Med Johnna Hendriksen havde hun et livslangt, harmonisk samarbejde, som gav kontoret stabilitet og varme.

I 1944 blev civilingeniør, cand.polyt. *Knud E. Hansen* knyttet til museet som skibsteknisk konsulent og rådgiver ved forekommende skibsbygningstekniske spørgsmål, modelbygning og andre speci-

elle tilfælde. "Knud E.", som han kaldtes, var en stor kapacitet; han oprettede i København det endnu eksisterende kendte rådgivende skibskonstruktionsfirma. Han døde 1960 ved en sørgelig drukneulykke, idet han under Anholt blev slået over bord af bommen på sin lystjagt "Sollys", som for øvrigt var bygget af Christian Niensens far på Fejø med den gamle danske jagtskibstype som forbillede. Han havde et tæt samarbejde med Christian Nielsen, som på en vis måde var hans protegé. Det var et ubedrageligt forårstegn, når Christian hver eftermiddag tog til Snekkersten havn, hvor "Sollys" lå og ventede på at blive klargjort til sommersæsonen.

I 1962 overtog civiling., cand.polyt. *Ole Crumlin-Pedersen* arbejdet som konsulent. Han var næsten en søn af huset, som man siger. Som gymnasiast cyklede han ofte fra Hellerup op til museet, bl.a. for at studere skoleskibenes historie. Under sin praktikanttid på Helsingør Værft i slutn. af 1950'erne fortsatte han kontakten. Efter at han og Olaf Olsen, den nuværende rigsantikvar, i 1962 havde optaget de fem vikingeskibe ved Skuldelev og efter oprettelsen af Nationalmuseets skibshistoriske laboratorium og bygningen af Vikingeskibsmuseet i Roskilde, blev han en verdenskendt marinarkæolog. Han deltog i museets andetsteds nævnte etnologiske undersøgelsesrejser sammen med nordiske kolleger. I 1979 trak han sig tilbage som konsulent og afløstes af *Morten Gøthche* 1982.

Museumsinspektørarbejde

Man hører så tit spørgsmålet: Hvad bestiller I egentlig ude på museet? Det står jo så

pænt udstillet alt sammen, så der kan da ikke være meget at lave! - Den følgende beskrivelse af hvad jeg selv - som så mange andre kolleger, hver på sit felt - syslede med, kan forhåbentlig give et indtryk af, at der bag kulisserne arbejdedes under højtryk.

Da jeg havde sat mig til rette i Mylius-Erichsens omtalte stol, var der nok at rive i. Først og fremmest opbyggede jeg museets kirkeskibsregister ved at føje mit eget indsamlede materiale til de spørgelister, museet havde udsendt til landets præster i 1946, og supplere de indkomne svar. Registret er vokset betydeligt siden da. Det varetages nu af *Jes Kromann*. Arbejdet resulterede i min nu noget forældede kirkeskibsbog (1950, bind III i serien Søhistoriske skrifter).

Samtidig gik jeg i gang med katalogiseringen af museets talrige, ikke nummererede og beskrevne genstande, modeller, billeder, søkort, håndskrifter, arkivalier osv. Når der er så meget andet og vigtigt arbejde, der straks skal klares på et museum med få medarbejdere, er katalogiseringen altid det, man først lægger til side, til man engang får tid, - hvad man ikke altid får. At have genstandene i hænderne og under lup, at beskrive dem nøjagtigt i alle detaljer og udfinde deres hemmeligheder, er den allerbedste måde at komme ind i museumsarbejdet på. Man fornemmer på en intens måde museets sjæl, om jeg så må sige. Det blev til tusinder af numre gennem de næste år, indtil 1957, da jeg blev sat til at føre museets og Venneselskabets regnskaber, som Klem hidtil havde passet. Revisor *E. Bruhn*, museets mangeårige strenge kritiker og gode ven, lokkede mig ved at bilde mig ind, at jeg havde sans for tal; det var før

museet anskaffede en regnemaskine og før lommeregnerne var opfundet, så alt måtte tælles sammen i hovedet. Men selv om regnskaberne dengang var såre enkle i forhold til nu, havde jeg ikke særlig lyst til at føre dem, holde styr på bilag, skrive checks osv., da jeg syntes, at dette arbejde stjal alt for meget af min tid, som bedre kunne være brugt til museale ting.

I den forbindelse kan jeg ikke nære mig for at komme med et lille hjertesuk. Det kan jo ikke nægtes, at problemet med den voldsomt stigende administration er blevet stort med årene. En museumsmand bliver ansat på grund af sin faglige viden og uddannelse, men administrationen, som han ikke er udlært i og ofte ikke har evner til, stjæler mere og mere af hans tid, så han efterhånden kun i ny og næ får brug for den kunnen, der berettiger hans udvælgelse til stillingen. Spørgsmålet kan vel først løses, når der bliver råd til at ansætte en forretningsfører, som har forstand på det praktiske. På f.eks. norske museer er dette almindeligt, men desværre ikke på danske. - En stor irritation var myndighedernes stadig voksende antal af formularer til udfyldelse, ofte med de samme spørgsmål, som allerede var besvaret, - hvis det lod sig gøre. Jeg må hellere her gå til bekendelse: jeg prøvede at arkivere nogle af dem "lodret", dvs. lod dem dumpe i papirkurven, for at se, hvad der skete. Der skete utroligt nok aldeles ingen ting. Øjensynlig gjaldt det om at sende så mange formularer ud som muligt, men ingen fulgte dem op og kontrollerede dem.

Sammen med museets "blå" genstandsprotokoller førte jeg også de "røde", hvori

fotografier til museets fotosamling, Søhistorisk registratur, blev indført og beskrevet. Til genstandene blev der skrevet udførlige stikordskort til kartoteket over museets samlinger, men dette arbejde måtte jeg også lade falde, da jeg blev bogholder.

Ved selv at udsende spørgelister fik jeg ikke blot indsamlet det omtalte materiale om kirkeskibe i danske kirker, men også om andre emner, f.eks. om skikke og traditioner ved skibsbygning og søsætning. En henvendelse til ældre søens folk om at skrive deres erindringer resulterede i en anseelig samling levnedsskildringer, lige fra korte på et par blade til lange på flere hundrede sider, et værdifuldt stof, som her ved er blevet reddet i sidste øjeblik. En del af det er for øvrigt blevet publiceret af Ole Højrup i hans store ottebinds udgave "Søens folk" (1985ff.).

Min egen maritime "horisont" er, som mange af museets venner vil vide, den maritime etnologi: søens kulturhistorie, sømandsliv, søens skikke og traditioner, sømandstro og -overtro osv., som ikke mange forskere, hverken i eller uden for Danmark, havde taget sig af. Min forskning her gik hånd i hånd med museets arbejde, og i tidens løb blev det til en lang række bøger og artikler, mange af dem trykt i årbøgerne. Jeg må med tak sige, at Klem gav mig gode kår til at arbejde dermed, især ved hyppigt at bevilge mig en fridag til regelmæssige arkiv- og biblioteksbesøg i København. For øvrigt blev mange af mine sommerferier benyttet til studier i udlandets store biblioteker. Min kone, som af sin beskedne løn finansierede disse rejser, da en inspektørgage ikke slog til, hjalp mig

som sekretær, og vi vendte hjem hver gang med stort udbytte. Efter 15 års studier kunne jeg fremlægge min disputats om indivi-
delsesskikke til søs, "Crossing the Equator. Sailors' Baptism and Other Initiation Rites", som i 1961 skaffede mig doktorgraden fra Københavns universitet.

Klem tog også selv af og til fri for at samle stof til sit omfangsrige værk om skibsbyggeriets historie i 1700-årene, men desværre røvede hans mange gøremål så meget af hans tid, at han først kunne gøre det færdigt længe efter sin afsked, så det ikke udkom før han var oppe i 80'erne ("Skibsbyggeriet i Danmark og hertugdømmerne i 1700-årene" I-II, Søhistoriske skrifter XIII-XIV, 1985-86).

Museets daglige service-arbejde udadtil beslaglagde megen tid, ikke mindst besværelsen af et voksende antal forespørgsler fra ind- og udland om alle mulige maritime emner. Museets politik har altid været at give gratis, god og venlig hjælp til publikum, både museumsgæster og venner, fagfolk og andre interesserede, som melder sig pr. brev, pr. telefon eller personligt for et studium hos os. Men det må indrømmes, at det er noget af en byrde, også økonomisk, hvis man skal regne efter timelønnen. Så hjælper det kun lidt, hvis spørgeren vedlægger et frimærke til svarkonvolutten.

Arbejdet med årbogen tog også mange timer: fremskaffelse af egnede manuskripter og illustrationer, korrekturlæsning, udarbejdelse af årsberetninger osv. Arbejdstiden på museet slog ikke til, så en stor del af dette redaktionsarbejde foregik hjemme ved skrivebordet om aftenen. Men jeg syntes, det var dejligt, og jeg blev lykkelig, da

Klem i 1957 efter Grandjeans *sortie* tilbød mig at blive medredaktør, selv om jeg allerede i en årrække havde været involveret i det praktiske redaktionsarbejde.

Mens årbogen var bekostet af Vennelskabet som en gave til museet og til selskabets medlemmer, havde museet sin egen serie "Søhistoriske skrifter", hvis bind udkom tvangfrit, dvs. når der forelå et passende manuskript og kunne skaffes de nødvendige penge til udgivelsen. Ideen til serien stammer muligvis fra den meget produktive *Louis E. Grandjean*, som leverede tre af de første bind, ligesom han nogle år af navn var medredaktør af årbogen (1950-56), samt "kommitteret" for museet, - hvad det så skulle betyde. Serien er nu kommet op på 16 numre, og jeg har haft den glæde at bidrage med flere af bindene (Kirkeskibe, Cortemündes dagbog 1672-75, Sømanden og kvinden, Tusch-Hans' erindringer). Størstedelen af skrifterne er udkommet i nært samarbejde med Høst & Søns forlag i København.

Undervisning, særudstillinger og andre aktiviteter

Om en speciel vejledning for besøgende skoleklasser, der i vore dage er en selvfølge på de fleste museer, er der ikke meget at sige, da der ikke var muligheder for at organisere en fast skoleundervisning. Vi tilbød engang et kursus i museets udstilling for Helsingørs historielærere uden for skoletid, men det var der absolut ingen interesse for. Først i 1970'erne lykkedes det museet via Skoletjenesten at få sin egen museums-pædagog, som kunne instruere de mange skolebørn og ved hjælp af lysbilleder og

omvisninger interessere dem i museets skatte. 1980 overtog *Hanne Besser* arbejdet på fortrinlig måde, både som pædagog og uden for sæsonen som kontorassistent.

Udstillingsvirksomheden var ligeledes ret begrænset på grund af penge-, mandskabs- og lokalemangel. Der er grund til at nævne museets særudstilling 1958 om slaget i Øresund 29/10 1658, hvortil låntes fremragende genstande, malerier og arkivalier i Holland, Sverige og Danmark. Det var virkelig en enestående begivenhed, men den åbnede desværre alt for sent, nemlig i september efter sæsonen, og den blev derfor ikke nogen succes. Udgifterne hertil, især forsikringer og transport, var på ca. 8000 kr., en knusende stor sum for et fattigt museum. Først i 1970'erne begyndte museet rigtigt med udstillinger. Det var især Nationalmuseets store Brede-udstillinger 1966ff., som skærpede publikums appetit. Et velmenende komitémedlem foreslog os at lave lignende shows, uden at han anede noget om baggrunden for dem. Vi måtte skånsomt meddele ham, at det ikke kunne lade sig gøre uden et millionbeløb, egnede lokaler på op imod søfartsmuseets størrelse, en hærskare på mellem 50 og 100 museumsfolk og arkitekter, samt et ubegrænset materiale at tage af. Vi måtte gå i mindre sko og var lykkelige ved at kunne præstere én eller to udstillinger om året i ét eller et par af de almindelige rum, der så blev ryddet for deres indhold. Arrangementet måtte gøres så hurtigt og billigt som muligt. Vi sagde for spøg, at vi kun kunne magte en udstilling, hvis den kunne arrangeres på en formiddag ind imellem andet arbejde og ikke ville koste mere end

et par hundrede kroner. Vi havde anskaffet nogle skærme og montrere, som de brugtes på biblioteker. Faktisk tog vi det meste af materialet fra vore egne righoldige samlinger. Udstillingerne blev da også indholdsrigge, med meget ukendt stof og pænt opstillede, ikke mindst da vi en tidlang havde hjælp af nogle civile værnepligtige og langtidsledige, deraf flere med arkitektuddannelse, hvad der gav arrangementerne et professionelt skær. Nogen verdensbegivenhed blev de dog aldrig, og vi havde stadig fornemmelsen af, at publikum, især det udenlandske, først og fremmest kom for at se den permanente udstilling, som museet havde fået et velfortjent ry for.

Et penibelt spørgsmål er det, hvor liberal man skal være med at udlåne sine egne genstande til udstillinger i andre museer. Vi har gjort meget pinlige erfaringer med f.eks. udlånte modeller, som kom retur i så ramponeret stand, at de måtte restaureres for store summer over en meget lang periode. Der er også gået genstande tabt, eller de er blevet forbyttet ved tilbagesendelsen, så vi førte i forståelse med komiteen en ret tilbageholdende politik.

I 1960'erne var museet medarrangør af og deltager i flere års etnologiske undersøgelser, ledet af vor svenske kollega, fil.dr. *Olof Hasslöf* fra Statens sjöhistoriska museum i Stockholm. Sammen med skandinaviske kolleger berejste vi kysterne i Skåne og Blekinge, Danmark og Norge og besøgte især bådebyggere for ved optegnelser, opmålinger, fotografering osv. at dokumentere deres gamle håndværk. Hver sæsons feltundersøgelser afsluttedes med et maritimt arbejdsmøde. Både fagligt og kammeratligt

Tronfølgeren, prinsesse Margrethe ved åbningen af museets Grønlands-udstilling 4. juni 1971; bag hende Henning Henningsen. Som dronning Margrethe II overtog Hendes Majestæt protektoratet for museet 1972 efter sin far, kong Frederik IX's død. - Fot. Holger Knudsen. *Princess Margrethe, heir to the Danish throne, at the opening of a Greenland exhibition at the Maritime Museum in 1971. Following the death of her father King Frederik IX in 1972 Her Majesty Queen Margrethe II succeeded to the throne and also succeeded her father as patroness of the Maritime Museum.*

var denne form for samarbejde af største betydning, selv om en jysk bådebygger, der forhørte sig om, hvad vi egentlig ville, med overbevisning udtalte: A tøkkes, te det er spild af både tid og penge! Et resultat af disse rejser var bogen "Sømand, fisker, skib og værft", udgivet som en slags lærebog i maritim etnologi af Københavns universitet 1970 (engelsk udgave 1971).

Museet har altid haft nære forbindelser med andre maritime museer i Danmark og har også fulgt det princip, at ting bør anbringes, så vidt muligt, dér hvor de hører hjemme. Derfor har vi deponeret, dvs. overdraget som lån til praktisk brug, et stort antal genstande og arkivalier til f.eks. Orlogsmuseet, Fiskerimuseet (Dansk Folkemuseum), Toldmuseet og Arktisk Institut.

Både Klem og jeg har altid fundet det vigtigt at understrege museets internationale placering og forpligtelser og har fulgt med i den stadig stigende aktivitet og interesse vedr. søfarten i ind- og udland. Det er enormt, hvad der er sket i de sidste 40 år på alle områder, og museet har i årenes løb deltaget i kongresser og arbejds møder båd

de i Danmark, det øvrige Skandinavien og på verdensplan. Søfarten er international, og det må vi også være. I beg. af 1970'erne var jeg med til at starte International Congress of Maritime Museums (ICMM), en verdensomfattende sammenslutning af søfartsmuseer, som holder kongresser i alverdens lande. På Klems initiativ startede museet i 1965 de nordiske søfartsmuseers arbejds møder.

Vor specielle interesse i de gamle Dansk-vestindiske øer (Virgin Islands) blev indledt i 1967 ved vort første besøg på øerne, som senere fulgtes op af regelmæssige besøg og genbesøg. Hvert fjerde år fra og

med 1971 har grupper på ca. 100-125 vestindere fra Friends of Denmark Societies på St. Thomas og St. Croix aflagt besøg i Danmark, arrangeret af Dansk-vestindisk Selskab. Det er blevet en højt skattet tradition, at deltagerne er blevet modtaget af slotsforvalteren og museumsdirektøren i Kronborgs store sal, og at museet i anledning af besøgene har arrangeret afvekslende udstillinger med vestindisk materiale fra vore samlinger for dem. Vi er fortsat med at have nære kontakter med museerne på øerne og modtager ofte kolleger og studerende derovrefra.

Navnet Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg er noget langt og besværligt, men kan næppe laves om nu. For at slå vor betydning fast over for udlandet har vi valgt den engelske oversættelse *Danish Maritime Museum*, Kronborg Castle i stedet for de tidligere upræcise oversættelser, f.eks. Naval and Commercial Museum of Kronborg Castle (vi er ikke et *naval*, dvs. orlogsmuseum) eller Museum of Commerce and Shipping (vi er heller ikke et specielt museum for handel, men for handelssøfart, hvilket er noget ganske andet). Den endnu undertiden hørte betegnelse Kronborgmuseet blev virkelig brugt i museets første tid, men har aldrig været dækkende og bør derfor udryddes.

For 40 år siden var det meget begrænset, hvad der forelå af litteratur og hjælpemidler på det maritime felt. I 1940'erne havde museet i virkeligheden foruden de trykte skibslistes kun Kay Larsens kartotek, spec. om kompagni- og orlogsfart. Det var udmærket på sin begrænsede måde, men manglede totalt kildehenvisninger. Siden

har vi selv, bl.a. via vor årbog, været med til at skrive flere kapitler af søfartshistorien, og desuden har museet arvet eller købt en lang række "sofaskipperes" og private samleres optegnelser, kartoteker, protokoller, fotosamlinger osv., så vi nu står langt bedre rustet til at løse maritime opgaver. Jeg nævner navne som statslods *P.A. Gruelund*, fuldmægtig *Jens Malling*, kontorchef *Alfred Rosendahl*, overlærer *Knud Fredfeldt*, prokurist *Frederik Frederichsen*, arkitekt *Jens Friis-Petersen*, kapt. *Carl V. Sølvér*, kunstneren *Ib Andersen*, tatovør og skibsfotograf *Hans J. Hansen*, og der er mange flere.

Vort eget stikordskartotek har jeg omtalt, og måske må jeg tilføje, at jeg personligt i de sidste 30-35 år har opbygget en materialsamling "Sømandsliv i sejskibstiden", med af- og udskrifter af et stort trykt og utrykt kildemateriale og ordnet efter et udpenslet system. For tiden omfatter samlingen ca. 200.000 blade, og den vil til sin tid blive overdraget museet og stillet til fri afbenyttelse for fagfæller og private, der her vil kunne få rigeligt med stof om så at sige alle emner inden for den maritime kultur. Fra først af har museet arbejdet kraftigt på at opbygge et omfattende dansk og internationalt bibliotek inden for vore økonomiske rammer. Især nu, da museet har fået ordentlige biblioteksforhold og en dygtig bibliotekar (*Bert Blom*, ansat 1987), lysner det.

Senere medarbejdere

Foruden de omtalte personer i museets stab fra min første tid, må jeg også nævne andre medarbejdere fra den senere perio-

de i 1960-70'erne, uden dog at gå i enkeltheder.

For at gøre en indsats på det sociale område og for at få billig arbejdskraft mente Klem, at vi burde ansætte nogle revalidenter (handikappede) som medarbejdere, da vi i 1962 kunne få dem på bevilling. Det blev desværre til en uventet stor belastning for os, - jeg er ked af at måtte bekende det her, for vi mødte dem faktisk alle med åbent sind og forsøgte ærligt at forstå deres situation og at hjælpe dem. Vi kunne ikke ane, hvordan det ville udvikle sig i praksis, især med dem, der havde alkoholiske og psykiske problemer. Jeg skal ikke gå i detaljer med at skildre de sjælelige byrder, der blev lagt på os, de gentagne trusler om politianmeldelse, hævn, drab osv., der blev udstødt mod os, de vanskeligheder der opstod med at give antabustabletter til dem, der ikke ville have dem m.m.m. Om morgenen før dagens arbejde begyndte, startede vi med at være sjælesørger og trøster og fik alle den forgangne nats problemer og drømme refereret af de stakkels mennesker, så vi til sidst bar dem selv. Det endte, efter at der var gået fem lange år, med, at hele personalet måtte erklære: nu kan vi altså ikke mere - hvis det fortsætter, bliver vi selv ødelagt. Så hørte det op, men det tog måneder, før vi kom i ligevægt igen.

Det var dog ikke vort eneste problem. Fra 1963 og fremefter fik museet mulighed for gratis at beskæftige civile værnepligtige (militærnægtere), især fra Gribskovlejren ved Mårum. På visse tider havde vi op til syv samtidig, som blev afleveret om morgenen pr. minibus og hentet igen om eftermiddagen. Mange af dem var akademikere, og vi

havde ventet en del aflastning i arbejdet af dem. Det viste sig dog snart, at kun få af dem havde interesse i at bestille noget, samtidig med at flere af dem stillede sig meget negativt til museet. Det var umuligt at holde styr på disse lystige kammerater, som - hvad man måske ikke kan fortænke dem i - ikke var særlig oplagt til at udskrive skibsregistreringsprotokoller olgn. (det var før den nu ganske uundværlige fotokopieringsteknik havde nået Kronborg), samt lave kartoteker osv. Selve kontrollen med det minimum af arbejde, de præsterede, tog længere tid, end hvis vi selv havde gjort det. Efter 1971 blev antallet af dem skåret ned, og vi fik kun folk, der var interesseret i vort arbejde, og som derfor sammen med lejlighedsvis beskæftigede langtidsløse gjorde en god indsats. Hele ordningen ophørte 1978. Blandt de virkelig fremragende nævner jeg med glæde arkitekt *Mikael Sinding*, som med sine kreative evner deltog i udstillingsarrangementerne på museet, tilrettelagde museumsmøder osv.

I 1961 var de økonomiske forhold sådan, at vi med de bevilgende myndigheders billigelse kunne ansætte en museumsassistent *Svend Jørgensen*, som kunne lette vort arbejde lidt. Han forlod museet 1969. Hans efterfølger fra 1971 var *Erik Dannesboe*, der selv optrådte som udmærket søhistorisk forfatter. I 1978 blev han medarbejder i Handelsflådens Velfærdsråd, og efter udstationering flere år i Singapore og Rotterdam er han nu velfærdsrådsrådgiver. *Morten Kjærøe* (1978-80) og *Erik Schou Andersen* (fra 1980) fulgte.

Da jeg i 1960'erne med befrielse opgav regnskabsføringen, blev denne overtaget af

Morgenkaffe ved direktørskiftet på Søfartsmuseet 4. jan. 1971. Fra venstre og bordet rundt: museumsassistent Erik Dannesboe; arkivmedarbejder Elisabeth Henningsen; komiteens sekretær Erh. Assens; sekretær Johnna Hendriksen; museumsdirektør Henning Henningsen; komiteens formand, afdelingschef Jørgen Worm; kustode Svend Johannessen; museumsinspektør Hanne Poulsen; konservator Christian Nielsen; museumsinspektør, skibsteknisk konsulent Ole Crumlin-Pedersen; kontorassistent Ellen Branden. - Fot. Arne Magnussen. *Part of the Museum's staff and some officials of its committee celebrating Henning Henningsen's first day as new Director of the Museum in 1971.*

kontorelev *Karin Bruhn* og senere *Johnna Hendriksen*. I 1971 blev *Kaya Hansen* ansat som bogholder. Nu foregår det hele på EDB-skærmen, hvor man kan læse det alt sammen. Ingen tæller mere talkolonnerne sammen i hovedet.

I 1970 da jeg blev designeret til at skulle være Klems efterfølger, anmodede jeg af praktiske grunde komiteen om nogen tid forinden at få en inspektør, som jeg personligt kunne sætte ind i museets arbejdsrytme. Det blev mag.art. *Hanne Poulsen*, som blev ansat 1/6 1970 og på den måde opnåe-

de 1/2 års rutine, før jeg til nytår 1971 blev direktør. Hun bragte med sin specielle udannelse på folkekunstens område nye og friske synspunkter ind i arbejdet og optog bl.a. et meget frugtbart studium af skibsportrættører og gallionsbilledhuggere. Hun har også aktivt deltaget som formand for Frederiksborg amts museumsråd og som medlem af andre faglige foreninger.

Komité og protektorer

Som bekendt hører museet ind under handels-, i senere tid omdøbt til industriministeriet, nærmere bestemt søfartsafdelingen. Vi har altid haft en ret fri stilling og nydt megen velvilje fra dets embedsmænds side. Mens de fleste museer kom ind under kulturministeriet, er vi indtil 1. jan. 1990 forblevet under vort gamle ministerium, som har været stolt over at have sit eget museum, efter hvad de sagde. Jeg skal ikke her komme ind på de økonomiske forhold, ejheller gå i detaljer med komiteen, som har styret museet, eller dets formænd. Det store årlige komitémøde holdtes om sommeren på Kronborg, ligesom forretningsudvalget holdt flere møder i årets løb. I de første år var jeg kun sjældent inviteret med, men snart blev det skik, at også museumsinspektøren deltog. Sommermødet begyndte med en rundgang gennem museet, med forevisning af eventuelle ændringer i den permanente opstilling og drøftelse af nye forslag, som lejlighedsvis blev afvist på en efter vor mening usaglig måde, hvad vi dog måtte bide i os. Derpå var der møde og frokost på en af byens restauranter. I det store og hele var holdningen dog positiv over for personalet og dets dispositioner.

Jeg mindes kun én gang at have mødt departementschef *Johs. Dalhoff*, der på grund af sygdom trak sig tilbage som formand 1950 efter 22 års virke og blev afløst af departementschef *H. Jespersen*. Han fulgtes 1956 af professor, dr.techn. *C.W. Prohaska*. Fra 1960 til 1980 sad afdelingschef *Jørgen Worm* i formandsstolen, efterfulgt af afdelingschef *Tage Madsen*. Komiteens sekretærer, begge ekspeditionssekretærer i handelsministeriet, *Frank Estrup* (1950-60) og *Erh. Assens* (1960-87), var det daglige bindeled mellem museet og ministeriet og fortjener begge en varm tak for deres tålmodige hjælpsomhed og popularitet hos personalet.

Museet lagde vægt på at understrege sin nationale og -lad os sige det - eksklusive betydning ved at vælge en protektor. 1946 indvilgede Hs. kgl. Højhed prins *Axel* i at påtage sig protektoratet. Efter hans død i 1964 overtog Hs. Maj. kong *Frederik IX* hvervet, og 1972 erklærede Hds. Maj. dronning *Margrethe II* sig villig til at fortsætte sin afdøde fars protektorat. Den kgl. familie har altid vist stor interesse for søen og for museumsvæsnet, hvad vi har haft megen glæde af.

Venneselskabet

Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner blev stiftet 17. okt. 1940, især på Klems initiativ og båret af den nationale bølge i de tunge besættelsesår. Det årlige kontingent blev sat til 5 kr., som altså dengang kunne dække udgifterne til trykning og forsendelse af årbogen og desuden bidrage til at anskaffe gaver til museet. Det livsvarige kontingent blev optimistisk beregnet til

100 kr. én gang for alle, idet man regnede med en årlig rente af beløbet på 5 kr. Man kunne altså sikre sig medlemskab og årbog for hele livet for en hundredelap. Det faldt ikke nogen ind, at begrebet inflation senere skulle gøre disse beløb ganske værdiløse, og jeg må her indrømme, at jeg selv og mine to sønner, straks da vi kom her, tegnede os som livsvarige, - men 300 kr. var jo faktisk en halv månedsløn, så det var mange penge. Senere sad selskabet med smerten, og da vi ikke syntes, vi kunne være bekendt at kontrollere, om en livsvarig virkelig også levede, var det helt uacceptabelt. Da kontrollen endelig kom, blev det et chock: mange medlemmer var forlængst døde og borte, og det hændte, at en enke skrev: min mand døde for så og så mange år siden, - hvor er det dog pænt af Dem stadig at sende mig Deres årbog! - En anden økonomisk fejlurdering var at optage annoncer bag i årbogen til en "efter-behagpris". Vi opfattede det nærmest som et skjult tilskud, men da vi efter mange år på bogtrykkeriets foranledning satte søgelys på sagen, viste det sig, at besværet med at tegne annoncerne, fremstilling af klicheer, trykning, ekstra papir og ekstra porto på gr. af vægten kostede mere end annoncerne indbragte. Vi følte os virkelig som nogle molboagtige finansgenier.

I 36 år blev årbogen trykt i *Vald. Pedersens* ansete bogtrykkeri i København, indtil han lagde op. Med enkelte undtagelser blev den sat i en smuk Baskerville-type, som forøvrigt stadig bruges, og havde fra først af den noble og praktiske udformning og det behagelige format, som den indtil nu, da nr. 49 i rækken udsendes, blev ved med at

have. En del småforandringer kom selvfølgelig til i årenes løb. Den moderne teknik og ændringer i smagen kræver forandringer, hvis nødvendighed dog ikke alle er overbevist om, - bl.a. jeg selv. Jeg kan sige, at jeg har elsket den årbog, som jeg har haft den lykke at skrive så mange artikler til. Siden 1978 er årbogen blevet trykt hos *Nofo-print* i Helsingør, efter de gamle traditioner.

De første mange årbøger havde på omslaget samme billede i noget voldsomme farver af et orlogsskib ud for Kronborg, efter et maleri af kommandør, fyrdirektør Poul Sinding. Vi ville gerne afskaffe det, men Klem var bange for, at Sinding, der sad i Venneselskabets bestyrelse, ville blive sur derover. Da vi i 1960 udgav årbogen som festskrift til Fyrvæsnets 400 års jubilæum, spurgte Klem ham forsigtigt, om han havde noget imod, at vi brugte et andet omslagsbillede end hans, og stor var vores forbavselse, da han sagde: Nej slet ikke! Jeg har såmænd i mange år undret mig over, at De stadig kører videre med det som omslag!

I de første år forelå årbogen i reglen om sommeren, helst i juni måned. Kustode Eckhausen, der var en praktisk mand, bragte den personligt ud til de mange medlemmer i Helsingør-området pr. cykel med påhængsvogn ("efterløber"), og indkasserede samtidig kontingentet, hvoraf han selv som provision beholdt de 10%, altså 50 øre. Senere kom den først hen på efteråret, idet referatet fra selskabets generalforsamling i august skulle med. Porto for udsendelsen steg samtidig ganske betydeligt, og kontingentet ligeså.

Generalforsamling i Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner 27. aug. 1971 i Kongens kammer på Kronborg. Formanden, fhv. museumsdirektør Knud Klem, aflægger beretning. Ved bordet dirigenten, stadsbibliotekar Erik Buch Vestergaard, Helsingør. Ved væggen museumsdirektør Henning Henningsen, der var selskabets sekretær og kasserer. - Fot. Arne Magnussen. *General Assembly of the Society of Friends of the Museum in the King's Chamber at Kronborg castle in 1971. The Chairman of the Board, retired Director Knud Klem, submits the annual report. Photo: Arne Magnussen.*

Vi har haft umådelig glæde af selskabet og af årbogen, og redaktionsarbejdet har som tidligere omtalt i hvert fald været gratis fritidsbeskæftigelse. Eventuelle forfatterhonorarer var også små.

Selskabets årlige generalforsamling holdtes om sommeren (senere i august) på Kronborg, i reglen i Kongens kammer på 1. sal i nordfløjen. Som de fleste generalforsamlinger var det en ret farveløs forestilling, indtil der med mellemrum dukkede et par faste kværunter op, så dirigenten, i de mange senere år gerne stadsbibliotekar Erik Buch Vestergaard, fik nok at gøre med at

holde orden. Før mødet blev de tit meget værdifulde gaver, selskabet havde foræret museet, forevist og demonstreret for de forholdsvis få fremmødte medlemmer. Vi må her ikke glemme, at det var selskabet, der i 1948 bekostede museets plakat, tegnet af den fremragende kunstner Sikker Hansen og litograferet i 12 farver hos Permild & Rosengren. Den er blevet præmieret som Danmarks bedste plakat og er senere blevet genoptrykt til glæde for publikum, der kunne lide den romantiske stemning fra gamle dages danske verdenssøfart i sejlskibenes tid. På samme tid tegnede kunstneren Poul Sæbye museets og Venne-selskabets smukke bomærker med motiv af et skib fra ca. 1350 efter kalkmaleri i Højby kirke (St. Olavs-legenden).

I efterhånden mange år har selskabets støtte til museet mest bestået i pengebeløb til konservering og restaurering af genstande, idet problemet med vedligeholdelse mere og mere trænger sig på. Udgifterne hertil er i reglen langt højere end anskaffelsessummen.

Fra omkr. 1970 arbejdede vi med stort held på at gøre generalforsamlingen mere underholdende. Vore rare damer serverede en lille forfriskning til deltagerne, der imens fik lejlighed til at snakke med hinanden, og vi foreviste bagefter en maritim film eller bød på foredrag af kendte personer, med eller uden lysbilleder. Møderne blev henlagt til Erik af Pommerns historiske kammer i nordfløjen og vi lagde tidspunktet til om aftenen. Som følge heraf samlede generalforsamlingen en ret stor skare interesserede medlemmer.

Som formænd fungerede skibsreder

Willie C.K. Hansen, selskabets medstifter og første leder (1940-49) og prof. *C.W. Prohaska* (1950-60), efterfulgt af afdelingschef *J. Worm* (1960-70) og *Klem* efter sin afsked (1971-82). Derefter jeg selv (1982-89). Møderne i bestyrelsen var undertiden domineret af stærke enkeltpersoners uforbeholdne meninger, som det så tit er tilfældet, men ved diplomati lykkedes det at glatte uoverensstemmelserne ud, som det også ofte sker.

Bestyrelsens medlemmer var virkelig opsat på at gavne selskabet og derved museet. Det var jo også derfor de sad der.

I direktørstolen

Inden jeg slutter, må jeg lige nævne, at jeg selv overtog direktørstillingen pr. 1/1 1971, 59 år gammel. Uden at ville gå nærmere ind på min næsten 11 år lange regeringstid kan jeg som min overbevisning sige, at i en så høj alder er det for sent at overtage et sådant embede. Ens visioner og drømme om at forbedre verden i almindelighed og museet i særdeleshed er allerede blegnede, og aktiviteten er faldende. Jeg mødte med de ærligste forsætter i tidens ånd, f.eks. indførte jeg straks regelmæssige medarbejder-møder, som ellers ikke havde været kendt, men jeg må indrømme, at jeg hurtigt blev noget desillusioneret over den enorme arbejdstid, der blev spildt med mere eller mindre ørkesløse diskussioner, og den mangel på saglig og faglig forståelse og viden, der var nødvendig for at tilgodese museets interesser og målsætning. Alligevel blev der gjort et godt arbejde, musealt, videnskabeligt og repræsentativt, både indtil og udadtil, synes jeg selv. I museets

årsberetninger i årbøgerne kan man læse derom.

Min efterfølger og ven, *Hans Jeppesen*, tiltrådte 1/11 1981 med friske kræfter og med store administrative interesser og erfaringer. Jeg glædede mig oprigtigt over alle de appelsiner, der slag i slag faldt i hans turban: der kom elektrisk lys i museet, militæret flyttede fra Kronborg, så museet kunne overtage den såkaldte skolebygning (kornetskolens), hvor der blev indrettet smagfulde og rummelige lokaler, bibliotekssal, arbejds- og arkivsal, fotolaboratorium, magasiner, frokoststrøm osv., ligesom museet fik flere medarbejdere: en ekstra inspektør, en bibliotekar, en fotograf, en museumsforvalter, en receptionsdame, så det nu langt bedre kunne opfylde de krav, man stillede til et centralmuseum for dansk søfart. Altsammen ting, som vi gamle direktører: Lund, Klem og jeg i 60-70 år havde stridt for.

Som slutresultat kan jeg sige, at jeg personligt havde 33 lykkelige år med tilhørende små og af og til store frustrationer. Jeg fik lejlighed til at suge lærdom og at arbejde frit, og museets tarv og ønsker var også mine. Jeg mener selv i al beskedenhed, at jeg fik mulighed for at sætte et par personlige fingeraftryk på museets udvikling og reputation i de år, jeg var med i arbejdet.

Mere kan man næppe forlange. Arbejdet gik som en leg, det var en stor del af éns liv, der fyldte én. Og nu sidder jeg og nyder en pragtfuld pensionisttilværelse, rig på videnskabelige udfordringer og aktiviteter. Jeg kan med glæde sige, at jeg på alle måder støttes i mine udfoldelser af museet, dets direktør og dets stab, som jeg har det bedste forhold til. Måske ikke mindst fordi jeg ikke drømmer om at blande mig i museets dispositioner.

Det er blevet en broget og også åbenhjertig beretning af løse og faste minder. Af diskretionshensyn har adskilligt måttet udelades, så man må ikke vente her at finde "the whole truth". Læseren bedes undskylde den personlige tone og også de mange anekdoteagtige indskud. Men der skal jo også være noget for madam Jensen i Sværtegade, som Louis E. Grandjean sagde under en drøftelse af, om årbogens linie skulle være populær og/eller videnskabelig.

Tak til Johnna Hendriksen og min kone Elisabeth Henningsen, for deres hjælp. Vi er de tre eneste overlevende fra de så fjerne og alligevel så nære tider, jeg har skrevet om, og vi har sat os hen og i muntre samtaler forsøgt at huske og at genopleve disse år. Mange morsomme og betydningsfulde småtræk er dukket op, langt flere end der har kunnet blive plads til. Hvad jeg har taget med her, er på mit eget ansvar.

Memoirs from the Danish Maritime Museum 1948-1981

Summary

To mark the 75th anniversary of the Danish Maritime Museum at Kronborg Castle on August 1st 1990 the former director of the museum, Dr. Henning Henningsen, has written his personal recollections of his time at the museum.

Dr. Henningsen was appointed assistant curator on September 1st 1948 by Mr. Knud Klem, who was Director of the museum from 1928 to 1970. After World War II the museum had been reestablished at Kronborg castle, which had been occupied by the German Army during the war. However, although it was the central museum for Danish shipping and had highly esteemed and valuable collections, conditions were poor, funds were low and the staff was small in number. Dr. Henningsen tells about various people from that time and the work they did, and portrays the great development which has taken place in the museum since then. It is now one of the most frequented museums in Denmark and has for many years been renowned both at home and abroad. Many different ideas and initiatives have originated here and the museum has done work of a national, Scandinavian and international nature.

Dr. Henningsen was Director of the museum from 1971-1981 and was succeeded by Hans Jeppesen. Her Majesty Queen Margrethe II is patroness of the museum.

The Society of Friends of the Danish Maritime Museum also celebrates an important anniversary this year, though only a 50th anniversary since it was founded on October 17th 1940 during the German occupation of Denmark. Over the years the society has aided the museum by purchasing a large number of valuable gifts: models, paintings, instruments, books etc., as well as providing funds for conservation and restoration, particularly of paintings. Since 1942 it has published a series of highly informative maritime yearbooks, of which this edition is number 49. Dr. Henningsen expresses his gratitude for the many happy years he spent at Kronborg. As a maritime ethnologist it was a great pleasure to be able to work freely and contribute many articles to the museum's year book (of which he was editor for a number of years), as well as several volumes to the museum's series of publications *Maritime Studies* (Søhistoriske Skrifter).